

KNUD FABRICIUS

13.8.1875-30.6.1967

DEN 30. JUNI 1967 døde Knud Fabricius, næsten 92 år gammel. Han blev cand. mag. 1901, dr. phil. 1906, tjente nogle år sit brød som lærer og underarkivar i Rigsarkivet og var 1917-46 professor i historie ved Københavns universitet med 16. og 17. århundrede, Orienten og Grækenland som undervisningsområde.

Knud Fabricius var livet igennem præget af indtrykkene fra sit barndomshjem. Hans far, teologen og historikeren Adam Fabricius, var præst på Bjørnbaks egn, og der og i det nærliggende Århus tilbragte drengen sine første 14 år. Han følte sig altid siden som jyde. I farens sogn lærte han de »stejle og sejge« jyske bønder at kende; det var med til at føre ham ind på folkepsykologiske betragtninger. Senere fandt han jydernes solide egenskaber hos sønderjyske bønder, han interesserede sig ligesom andre omkring århundredskiftet for de provinsielle »folkekarakterer«, og brugte dem da han skulde forklare at sønderjyderne nationalt stod sig bedre under fremmedherredømmet end de »vegere« skåninger. I sin første afhandling i Historisk Tidsskrift (7. r. II, 1900) priser han vendelboerne for deres tapre oprør 1441 og taler om bønderne som »den Klasse, hvorefter alle andre hovedsagelig vare voksede frem, og paa hvis Skuldre de stode«. Det var bøndernes fysiske kampmod og åndelige seghed han fremhævede mere end deres daglige arbejde, men på sin måde var han så bondevenlig som Erik Arup.

Der er ikke nogen modsætning mellem dette og den omstændighed at han politisk tog arv efter sin far, den ivrige højremand og fæstningstilhænger. Sønnens konservatisme var vistnok af mildere art og hindrede f. e. ikke at han som student blev medlem af Studenteramfundet såvel som af Studenterforeningen. Men den var solid nok, og den prægede hans historiesyn. Han kunde bruge det i vore dage mistænkeliggjorte ord fædrelandskærlighed uden at det føltes unaturligt. Han forsvarede i sine historiske arbejder de danske konger og den såkaldte overklasse mod sine samtidiges nedvurdering, og ligesom A. D. Jørgensen fandt han i vor historie vidnesbyrd om sit folks nationale livskraft, der for ham også, men ikke alene, viste sig i villien til forsvar med fysiske våben. Han havde den ægte konservatives sans for kontinuiteten. Han kunde føle sig i slægt med de historiske personer han skildrede, føle at de var kød af hans kød. Også metodisk kunde han vise konservatisme, som når han tog afstand fra Kohts og Weibull'ernes radikale kritik af Saxo og andre middelalderkilder.

Knud Fabricius' far var levende sønderjysk interesseret, og drengen læste i sit hjem Flensborg Avis. Som student kom han tidligt ind i et

arbejde for de danske syd for grænsen og fortsatte det langt op i årene. Et af hans bedste historiske skrifter handler om Sønderjylland. Det var heller ikke uden betydning for ham at hans far var ivrig skandinave med forkærlighed for Sverige. Knud Fabricius' største værk, der med mellemrum beskæftigede ham gennem et halvt århundrede, er et bidrag til dansk-svensk historie. I Sverige fandt han sin hustru, og dér tilbragte han sammenlagt adskillige år af sit liv.

Endelig var det farens fortællinger og bøgerne i hans rummelige bibliotek, der vakte og nærede drengens historiske sans. Han gik dog ikke den lige vej til at blive historiker; skoleundervisningen forekom ham sløvende og han var en tid i apotekerlære. Men da han 1895 var blevet kursusstudent valgte han at blive cand.mag. med historie som hovedfag. Blandt universitetslærerne var det måske Steenstrup hvis historieopfattelse han sympatiserede mest med. Men det var utvivlsomt først og fremmest Erslevs undervisning han tænkte på, da han engang sagde at danske historikers uddannelse var så god at de kunde hævde sig over for fremmede fagfæller, hvis de behandlede internationale emner. Og det var især Erslev der interesserede sig for den unge forskers videregående studier og støttede dem.

I sin egen professortid havde Knud Fabricius en vanskelig stilling mellem de to modstandere Arup og Friis. I forholdet til eleverne blev han vist aldrig partifører som sine nærmeste kolleger, men adskillige studenter skønnede på hans pligt troskab og grundige undervisning. Og det var ikke uden betydning at hans konservative historieopfattelse, der iøvrigt var lidet demonstrativ og ofte åben for velbegrundede korrekativer, kom til orde på universitetet ved siden af hans to i forskellig grad radikale kollegers. Det hjalp til at udvide studenternes horisont.

Knud Fabricius' historiske produktion er imponerende ved sit omfang og sin bredde. Hans emner rækker kronologisk fra oldtiden til 19. årh., ja med enkelte arbejder op i samtiden, geografisk når de fra Norden til Lilleasien, og de spænder over mange grene af vort fag. Ved sin alsidighed minder han om Johs. Steenstrup.

Han har i specialafhandlinger og monografier givet værdifulde bidrag til numismatikken, som han dyrkede *con amore* (*Sybaris, its history and coinage*, Congrès international de numismatique, Paris 1953, Actes), til den klassiske arkæologi og topografi (*Das antike Syrakus*, Klio Beiheft 1932), til den historiske demografi (*Skånsk indvandring til Sjælland i slutningen af 1600-tallet*, H.T. 11. r. III, 1951), til administrationshistorien (*Kollegiestyrets Gennembrud og Sejr 1660-1680*, i Den danske Centraladministration, 1921), til den diplomatiske historie (f. e. i *Holland-Danmark I*, 1945). *Kongeloven* (1920) er bl. a. en vidtspændende og dybtgående idéhistorisk undersøgelse, og dér og i andre skrifter har Fabricius dyrket begrebsanalyse og begrebshistorie (begreberne nation og nationalitet,

uniformitet, reces, Danmarks krone, annektere o. a.). Bogen om Kongeloven behandler tillige statsretlige forhold, ligesom *The Hittite system of land tenure* (Acta orientalia 1929) og *Kr. Erslevs tolkning af den såkaldte Constitutio Valdemariana* (H.T. 11. r. VI, 1960). Flere arbejder er biografiske, først og fremmest *Griffenfeld* (1910). Bidrag til historiografiens historie er *Saxos Valdemarskrønike og hans Danesaga* (H.T. 8. r. VI, 1917), endvidere den smukke lille bog om vennen *Troels-Lund* (1921) og den i flere henseender klagende afhandling *Gennembruddet i dansk Historieforskning og Historieskrivning i 1870'erne og 1880'erne* (H.T. 10. r. V, 1940). Hvis værket om nationalitetsskiftet i de skånske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brömsebro- og Roskildefredene (*Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige*, I–IV, 1906–58) skal rubriceres på lignende måde, må det efter sin problemstilling og sin kerne kaldes en kultursociologisk undersøgelse. Til monografierne og specialafhandlingerne, hvoraf kun et udvalg er nævnt her, kommer det store bidrag til den almindelige Danmarkshistorie, *Enevældens Dæmring og den ældre Enevælde* (i *Det danske Folks Historie* 1929 og i *Schultz Danmarkshistorie* 1942), og bindet om tiden 1805–64 i *Sønderjyllands Historie* (IV, 1934–37). Begge hviler på omfattende litteratur- og kildestudier og behandler både økonomiske, sociale og politiske forhold.

Knud Fabricius havde andre fortrinlige forskeregenskaber end det vidsyn, den friskhed og det mod som kræves, når man i en specialiserings tid dyrker emner uden for sit egentlige område – for hans vedkommende det 17. århundredes nordiske historie. Han var både en stor læser med en usædvanlig evne til at huske hvad han havde læst, altså en lærd mand, og en ihærdig og heldig arkivforsker; udgangspunktet for et par af hans store arbejder var fund i tyske og spanske arkiver. Han havde den stadige flid og villien til ikke at give op før arbejdet var fuldført. Det viste sig da han efter at have mistet det færdige manuskript til Kongeloven skrev bogen om fra grunden, da han mere end 70 år gammel genoptog og afsluttede sine studier over nationalitetsskiftet i de skånske landskaber, og i de fleste af hans arbejder ved den udholdenhed hvormed han søgte at forfølge sit emne ud i alle krogene. Han kunde gribe fejl, hans iudicium kunde svigte, men ikke sjældent var hans iagttagelser nye og friske og hans skarpsindighed overbevisende. Uden at være dybt original var han meget selvstændig.

Blandt de mange sider af historien han dyrkede kan det være svært at finde dem hvor han havde sin egentlige styrke. Hans særlige evner kommer formentlig bedst til deres ret i bogen om Kongeloven, i det sidste bind af *Skaanes Overgang til Sverige*, og i hans bidrag til *Schultz Danmarkshistorie* og *Sønderjyllands Historie*. Svagere er hans biografi af *Griffenfeld*; analysen af den politiske magtkamp i snævre forstand var næppe hans egentlige felt, så lidt som den dybtborende psykologiske

karakteristik. Det hænger måske sammen med at han trods lange studierejser til udlandet og mangeårig deltagelse i det folkelige oplysningsarbejde var noget verdensfjern, og af natur enkel og harmonisk, man fristes til at sige uskyldig – hvilket ikke er det samme som ukritisk, men det modsatte af hvad man i vore dage kalder *sophisticated*. Til gengæld var der ofte i hans skildring af historiske forhold og personer noget varmt og positivt. Han bekendte sig som historiker til Grundtvigs lære, at man kun bliver klog på det man har kær. Han søgte at måle fortidens mennesker med fortidens mål for ikke at dømme uretfærdigt. I sin ungdoms Ehrenrettung af Griffenfeld skrev han (s. 145 f.) nogle ord der i mere end een henseende er karakteristiske, også for adskilligt i hans senere forfatterskab: »Hvis man vil trænge til Bunds i en Tid, hvis Idealer er forskellige fra vore Dages, maa man se med denne Tids egne Øjne. Man maa spørge, om den formaaede at virkeliggøre de Idealer, om hvis Ægthed den selv var inderligt overbevist. Lad være, at hine Idealer er andre end vore, det faar ikke hjælpe, naar de da ikke strider mod det bedste i Mennesket, det som alle Tider har tilfælles«. Knud Fabricius var selv for liberal til at sympatisere med den absolutistiske styreform, men han reagerede mod ældre liberale historikeres, især Fridericias, stærkt kritiske holdning til den danske enevælde, og var blandt de forskere der under indtryk af ændringen i frihedsbegrebet og i vurderingen af forholdet mellem stat og individ banede vej for en mere forstående opfattelse. I bogen om Kongeloven, udkommet under slutfasen af den første verdenskrigs restriktionsperiode, hedder det (s. 359 f.) at hvis vi i lovens tekst sætter »statsmagten« i stedet for »kongen«, vil vi se at vi er mere i slægt med Kongeloven end med liberalismen og frihandelsteorien – selv om loven også står i modsætning til »den Klasse-lovgivning, som det 20de Aarhundrede har bragt«.

Uanset hvad der kan indvendes mod visse af Knud Fabricius' synspunkter og resultater, er Kongeloven en lærd og skarpsindig grundlæggende undersøgelse, og de tre andre nysnævnte arbejder om det skånske nationalitetsskifte, den ældre enevælde og Sønderjylland er virkelige bidrag til folkets historie, nogle af de mest vellykkede i vor litteratur.

Knud Fabricius lagde megen vægt på historisk oplysning og gav flere af sine videnskabelige skrifter en form så de kunde læses af alle. Han besørgede 4. udgave af Adam Fabricius' Danmarks Historie for Folket (1914–15), og redigerede og ydede bidrag til populære historiske værker, deriblandt *Danske Stormænd* (1912) og *Danmarks Konger* (1944). Også med sin folkeoplysende virksomhed gik han i sin fars fodspor. Han kom tidligt med i det lokalhistoriske arbejde, var medstifter af Dansk historisk Fællesforening 1909, redigerede foreningens tidsskrift 1914–19 og var dens formand 1920–41. Iøvrigt påtog han sig ikke mange faglige

tillidshverv. Han sad dog i bestyrelsen for Den danske historiske Forening 1914–19 og 1939–42 og var 1945–60 formand for Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie. Det var en selvfølge at han blev indvalgt i en række danske og svenske lærde selskaber, og velfortjent at han på sin 70-års dag hædredes med hele to festskrifter.

I vor studentertid trådte Knud Fabricius noget i baggrunden for mere markante universitetslærere. Vi er adskillige der med alderen kom til at skønne mere og mere på hans gedigne kvaliteter som forsker og menneske. Vi så at han længe udviklede sig og modnedes som historiker; når det sidste bind af Skaanes Overgang til Sverige her er vurderet højere end de tre foregående, er det ikke alene fordi det behandler det vigtigste problem i hele undersøgelsen. Som studenter fandt vi ham noget fjern og distræt. Da vi i de senere år lærte ham nærmere at kende, opdagede vi at han havde mange værdifulde menneskelige egenskaber, deriblandt trofasthed, ægte beskedenhed, en indtagende venlighed mod yngre fagfæller og en levende interesse for deres arbejde.

POVL BAGGE